

***Mavzu: Oila va oilaviy
munosabatlar borasidagi
qarashlar***

REJA:

- 1. Sharq mutafakkirlarining oila
xususida qarashlari**
 - 2. Ibn Sinoning oilaviy munosa-
batlar haqidagi qarashlari.**
 - 3. Islomda oilaviy munosabatlar
masalalari.**
-

Aqliy hujum ...

*Oila va oilaviy
hayot haqidagi
qarashlar*

Sharq mutafakkirlarining oila xususida qarashlari

Sharqda oila va oilaviy munosabatlar masalasiga qadimdan jiddiy ahamiyat berilgan. Jumladan Abu Nasr Farobi, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, Kaykovus, Alisher Navoiy kabi allomalar bu masala yuzasidan o'zlarining durdona fikrlarini tarixda qoldirib ketganlarki, ular hozirgacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Abu Nasr Forobi

Haqiqiy baxt bir odamning boshqasiga nisbatan g‘ayirligi, zulmi yo‘qolgandagina bo‘ladi, oila a’zolarining bir-birlariga samimiy munosabatlari, mehr-u oqibatlari esa ana shu oiladagi odamlarning baxtini tashkil qiladi.

Bundan tashqari, har bir ota-onaning o‘z farzandlari uchun birlamchi ustoz, yo‘l ko‘rsatuvchi ekanligi va aynan ular bolada ta’lim-tarbiyaga kerakli tayyorgarlik holatini shakllantirish ta’siridir.

Oilaviy munosabatlarga oid qarashlar tizimida Shard mutaffakkirlaridan biri Abu Ali Ibn Sinoning qarashlari ahamiyatlidir. /980-1037/.

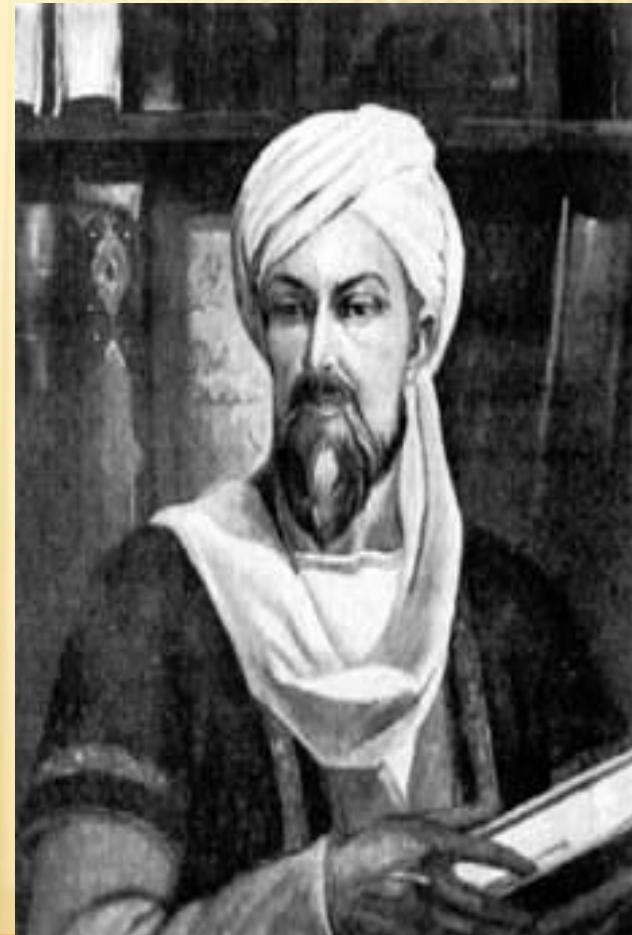
Ibn Sinoning pedagogik va psixologik qarashlari ijtimoiy asosda qurilgan bo'lib, u bola tarbiyasida umuminsoniy tamoyilning qo'llanilishini yoqlab chiqqan va tarbiyachi ota-onalarga bolani qattiq tana jazosidan ko'ra, shaxsiy ibrat orqali tarbiyalash ma`qulligini uqtirgan. Uning «Tadbiri manzil», "Uy xo'jaligi" kabi qator asarlarida oilaviy munosabat masalalariga e'tibor qaratilgan. Axloqiy tarbiya masalalarida alloma oilaning o'rnini alohida ta`kidlagan. Oila va oilaviy munosabatlar masalasi uning «Tadbiri manzil» asarida alohida o'ziga xos tarzda bayon etilgan.

Abu Ali ibn Sino (980-1037)

Ibn Sino “Tadbiri manzil” asarida quyidagilarni yozadi:

*tarbiyachi, ya’ni ota-onan
«nafaqat so’z bilan, balki
amalda ham bola ruhiga
ta’sir ko’rsatmog‘i lozim».*

Ushbu asarda u yana
quyidagilarni qayd etadi:

Abu Ali Ibn Sino

Oila boshlig‘i, deb yozadi u, ham nazariy, ham amaliy jihatdan oilada tarbiya masalalarini mukammal o‘zlashtirmog‘l lozim. Agar oila boshlig‘i tajribasiz bo‘lsa, u o‘z a’zolarini yaxshi tarbiyalay olmaydi, oxir-oqibat u yaxshi ijobiy natijalarga erisha olmaydi, yomon tarbiya nafaqat ushbu oila, balki qo‘snilarga, mahalla-ko‘yga ham yomon ta’sir qilishi mumkin. Oiladagi bola tarbiyasi ota-onaning jamiyatda tutgan mavqeyidan qat’i nazar, ularniig birlamchi vazifasidir. Ota-onsa davlat boshlig‘imi yoki oddiy fuqaromi, baribir, u bola tarbiyasi borasida mas’uldir.

ERKAK KISHI

Erkak kishi oila boshlig‘idir, u oilaning barcha ehtiyojlarini qondirmog‘i lozim, chunki bu uning birlamchi vazifasidir

Biror hunarga o‘rgatmoq shart yosh yigit biror hunarni o‘rgansa, uni hayotda tatbiq eta olsa va mustaqil hunar tufayli oilani ta’minlaydigan bo‘lsagina, otasi uni uylantirib qo‘ymog‘i lozim

AYOL KISHI

Ayol aqlan dono, uyatchan, iboli, iffatl-i bo‘lib, ko‘p gapirmasligi lozim: u eriga bo‘ysunmog‘i, uni sevmog‘i, farzandlar tug‘ib, doimo halol, pok, to‘g‘ri so‘z, kamtar bo‘lishi kerak, injiq bo‘l-masligi, o‘z iffati va obro‘sini to‘kmasligi lozim;

u hech qachon eriga nisbatan dimog-dorlik, viqor hissini ko‘rsatmasligi, o‘z ishlarini yaxshi, o‘z vaqtida bajarib, oilaning moddiy boyliklarini tejamkorlik bilan ishlatmog‘i lozim; o‘z xulqatvori bilan o‘z erining qalbida hadiksirash hissiga o‘rin qoldirmasligi kerak

Ayol esa erkakning munosib yo‘ldoshi, u bola tarbiyasi borasida eng yaxshi voris va yordamchidir

Ибн Сино “Китоб уш-шифо” асарида оила инқирози ва бузилишига сабаб бўладиган омилларни ҳам кўрсатиб ўтган:

- 1. Агарда эр ва хотинликдан фарзанд дунёга келмаган бўлса;**
- 2. Агарда хотин эрига ҳиёнат қилиб, унинг эътиборини пасайтирса;**
- 3. Хотин киши тарбиясиз бўлса-ю, тарбия олишини истамаса;**
- 4. Эр ва хотин бир-бирларига ёқмайдиган табиатли бўлса.**

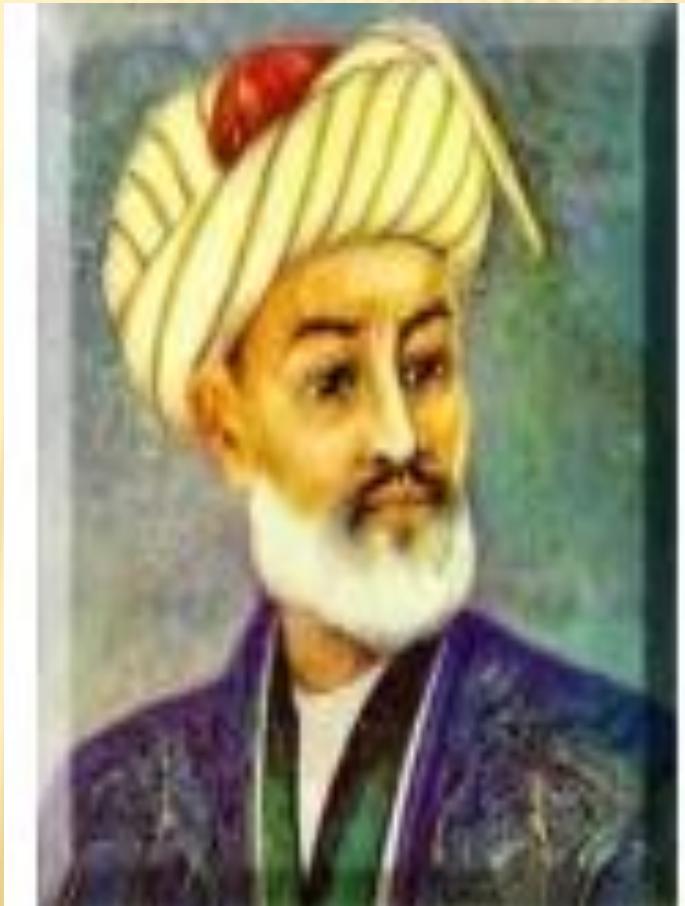
“O'g`illarim, nabiralarim va yaqinlarimni uylantirmoq tashvishida kelin izlamoqqa e`tibor berdim. Bu ishni davlat yumushlari bilan teng ko`rdim. Kelin bo'l mishning nasl-nasabini, etti pushtini surishtirdim. Xos odamlar orqali sog`lik-salomatligini, jismonan kamolotini surishtirdim. Kelin bo'l mish nasl-nasabi, odob-axloqi, sog`lom va baquvvatligi bilan barcha qusurlardan holi ekanligini bilgach, el-yurtga to'y-tomosha berib kelin tushirdim, o'g`illarim, nabiralarim va yaqinlarimga biron tomchi sharob ichib, xotinlariga yaqinlashishni ma`n etdim. Zero, sharobni ta`sirida dunyoga kelgan farzand nasl-nasabini buzilishiga ta`sir etgay, debon shu pokiza yo'lni tutdim”.

Amir TEMUR

Alisher Navoiy

Ayol kishining oiladagi
o'rniga to'xtalib: «Yaxshi xotin
– oilaning davlati va baxti.
Uyning ozodaligi, uy
egasining xotirjam va
osoyishtaligi undan, husnli
bo'lsa – ko'ngil yozig`i,
xushmuomala bo'lsa – jon
ozig` idir. Tili achchiq bo'lsa,
barchaning dilini yaralaydi,
pokiza bo'lmasa, eriga yuzi
qoralik keltiradi, agar mayxur
bo'lsa, uy odobi yo'qoladi,
axloqsiz bo'lsa, oila rasvo
bo'ladi» degan.

Дуссона Жеканова
нашлся в глазах,
которые открывали
дверь к ее сердцу -
тому, честному,
кто обнимает
любовь!

Alisher Navoiy

Yaxshi xotin – oilaning davlati va baxti.

Uyning ozodaligi, uy egasining xotirjam va osoyishtaligi undan, husnli bo‘lsa – ko‘ngil yozig‘i, xushmuomala bo‘lsa – jon ozig‘i-dir. Oqila bo‘lsa, ro‘zg‘orda tartib-intizom bo‘ladi, asbob-anjomlar saran-jom turadi. Kishi bu kabi jufti halol bilan qovushsa, agar bunday baxtga erishsa, g‘am va kulfatda sirdoshga, oshkor va pinhoniy dard-alamda hamnafas tan mahramiga ega bo‘ladi. Turmushda boshingga har qanday jafo tushsa, hamdarding u. Teskari aylanuvchi falakdan har balo kelsa, ko‘makdoshing u. Ko‘nglingga g‘am yuzlansa, u hamroh, badaningga xastalik va zaiflik kelsa, uning ham joni halak, ammo xudo ko‘rsatmasin, nomuvofiq xotin uchrasa, o‘z uyingda halokatli illat paydo bo‘ladi. U beandisha, shallaqi bo‘lsa, ko‘ngil undan ozor chekadi va yomonlik axtaruvchi bo‘lsa, undan ruh azob chekadi. Tili achchiq bo‘lsa, barchaning dilini yaralaydi, pokiza bo‘lmasa, eriga yuzi qoralik keltiradi, agar mayxo‘r bo‘lsa, uy odobi yo‘qoladi, axloqsiz bo‘lsa, oila rasvo bo‘ladi.

Yusuf Xos Xojibning mashhur asari “Qutadg`u bilig” (“Baxt-saodatga yo’llovchi bilim”)da er yoki xotin tanlashda uning qaysi sifat va fazilatlariga e`tibor berish zarurligi, inson shaxsiga xos xislatlarning oilaviy hayotni boshqarishdagi o’rni va ahamiyati, er-xotin munosabatlarining me`yorlari, farovon turmush kechirishning muhim shartlari haqida qimmatli fikrlar aytilganki, ular oilaviy hayot va er-xotin munosabatlari uchun ahamiyatlidir. Asarda “Sen xotin olsang, o’zingdan quyisini ol,zoti oliysiga boqma, sen qul bo’lib qolasan. Asli, urug` hamda zoti yaxshi bo’lsin, uyatli, andishali, pokizasini istagin”.

Yusuf Xos Xojibning “Qutadg`u bilig” (“Baxt-saodatga yo’llovchi bilim”) asari

Boshqa odamlarga
foydasи tegmaydigan
inson – o'likdir

Odam kim bo'lishidan
qat'i nazar, shohmi,
gadomi, avvalo, insoniy
bo'lishi kerak, chunki
«dunyoda o'limas bo'lib,
faqat insoniylik qoladi

Yusuf Xos Hojib

Yaxshi axloqiy
fazilatlarga ega kishi –
har qanday qimmatbaxo
durlardan ham
qimmatlidir

Agar bolaning xulqi
yomon bo'lsa, bunda
bolaning aybi yo'q,
hamma ayb – otasida

Kaykovus qalamiga mansub “Qobusnama” asari (1082-1083 y.da yozilgan) Sharq xalqlari orasida mashhurdir.

Kaykovus Unsurulmaoni - “Qobusnama” asarini 63 yoshida o'g`liga atab yozib, unda o'zining bola tarbiyasi, oilaviy hayot, shaxs kamoloti masalalarini bayon etadi.

Kitobdag'i asosiy g`oya - yoshlarni ota-onani hurmat qilishga, e`zozlashga chaqirishidir. Uning bu boradagi fikrlari pandnomaning «Ota-onan xaqqini bilmoq zikrida» bobida bayon etilgan: Har bir farzandki, oqil va dono bo'lsa, ota-onan, mehr-muhabbatini ado etmakdin bosh tortmagay». U bu borada "Nima eksang, shuni o'rasan" - degan maqolni ishlatib, u oilada bola tarbiyasining qo'yilishi ana shu muhim maqol asosida qurilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi, - deb hisoblaydi.

Qobusnomada qator ibratli va hayotiy pand nasihatlar bilan birgalikda “Ishq va uning odatlari zikrida”, “Xotin olmoq zikrida” ham qimmatli ma`lumotlar berilgan. “Ey, farzand, to kishining ta`bi latif bo’limguncha oshiq bo’lmasdир, nedinkim ishq beshak ta`bi latiflikdan paydo bo’lur. Har narsaki ta`bi latiflikdan paydo bo’lsa, ul beshak latif bo’lur”. Bu erda insonning qalbi toza, pok va axloqdan yuksak bo’lsa, uning ko’ngli, sifat va fazilatlari ham, hissiy kechinmalari ham sof va chiroyli bo’lishiga ishora qilingan. “Bas, agar oshiq bo’lsang shundoq kishiga bo’lgilki, ul ma`snuqlikka loyiq bo’lsin”. Bunda bo’lg`usi er-xotinning nikohgacha davri bir-birini ko’rib-bilib, sinab ma`snuqaning oqila, orasta, tejamkor, saranjom-sarishta, bola tarbiyasini, uy-ro’zg`or ishlarini o’rniga qo’yadigankamtarin va eriga sadoqatli bo’lishi nazarda tutiladi.

Ma`lumki, "QOBUSNOMA" tarbiya borasida shunchalik nodir asarlardan hisoblanadi. Undagi fikrlar va ko’rsatmalar ota-onalar uchun, ayniqsa yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda muhim dasturdır.

Asarda “Sen xotin olsang, o’zingdan quyisini ol,zoti oliysiga boqma, sen qul bo’lib qolasan. Asli, urug` hamda zoti yaxshi bo’lsin, uyatli, andishali, pokizasini istagin”.

“Yuzi chiroyini istama, xulqi yaxshisini ista, fe`l-atvori yaxshi bo’lsa, sening yuzingni yoritadi. Fe`l-atvori yaxshi bo’lsa, u to’kis bo’ladi. Fe`l-atvori to’g`ri bo’lsa, juda munosib bo’ladi, xotin chiroyi xulqdir, buni bilgan biladi”.

“Agar yaxshi andishali ayol topishga muyassar bo’lsang, boy berma (darhol olgin). Kishi andishali, pokiza bo’lsa, unday kishi asl bo’ladi. Sen xotinniing andishali-aqllisini ista, andishali, aqli xotin topilsa – farosat, andisha, boylik, chiroy, nasl-nasab jam bo’ladi. Sen xotinni vadrli tut, nima so’rasa muhayyo et”.

Oilaviy hayot va undagi munosabatlar bobida Ahmad Donish o'zining "Nodir voqealar" asarida oilaviy hayotning turli jabhalari, jumladan nikoh odoblari, uylanish shartlari, ishq muhabbat va sevishganlarning odobi, qaynona-kelin nizolari, farzandlarga vasiyat, kasb-hunarlarning foydasi haqida qimmatli fikrlarni bayon etgan. Uning fikricha, har bir inson muayyan yoshga etgandan keyingina unda uylanish va oila qurishga zarurat hosil bo'ladi. Bu davrga kelib inson oila – nikoh munosabatlari, oilaviy hayot quvonchlari va tashvishlaridan boxabar, oilaviy baxt, farzand tarbiyasi, er-xotinlik va ota-onalik burchlarini tushunib etgandirlar. Ahmad Donish uylanish shartlariga o'sha davr uchun xos bo'lgan xislatli turmush quruvchilarning biron-bir kasb sohibi bo'lishini, oila va oilaviy hayot masalalarini egallab olganliklarini nazarda tutadi. O'sha davrga xos uylanish shartlari (qiz tomonidan qo'yilgan) yangi oilaning farovonligi, to'kisligini ta`minlaydigan omillardan hisoblangan.

XX asr Turkiston jadidchiligining ulkan namoyondalaridan biri Abdurauf Fitrat “Oila” nomli asarida farzandlar tarbiyasi, qizlar ham ilm olish kerakligi va bu sohada ota-onalarning vazifalari, uylanish va uylanmaslik, uylanishda qanday xotin tanlash lozim bo’lajak er-xotin birinchi navbatda nimalarga e’tibor berishi lozimligi, er-xotinning qanday yashamoqlari xususida oilaning maishati va idorasi, er xotinga xos sifat va fazilatlar to’g`risida hayotiy ma`lumotlarga tayanib ilg`or g`oyalarni ilgari suradi. U “millat taqdiri mana shu millat vakillari yashagan oilaning holatiga bog`liqdir, qaerda oila munosabati kuchli intizomga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va tartibli bo’ladi”, deb yozadi.

A.Avloniyning oila psixologiyasi doirasidagi fikrlari ham diqqatga sazovordir. Uning 1913 yilda yozgan "Turkiy guliston yoxud axlok" asari oilada bola tarbiyasi va umuman oilaning ijtimoiy rolini ochib bergen. Avloniy tarbiya jarayonida oilaning va jamoatchilikning o'rnini alohida ta`kidlaydi. Uning fikricha, bolalarda axloqiy xislatlarning tarkib topishida oilaviy sharoit va bolaning atrofidagi kishilar g`oyat katta ahamiyatga ega. Bolaning shaxs sifatlariga to'xtalib, unda oilaning rolini ko'rsatar ekan, «Qush uyasida ko'rganini qiladur», - deydi. «Inson javxari qobildir, agar yaxshi tarbiya topib, buzuq xulqlardan saqlanib, go'zal xulqlarga odatlanib katta bo'lsa, har kim qoshida maqbul, baxtiyor bir inson bo'lub chiqar...». Demak olim, bola tarbiyasida oilaning rolini birlamchi qilib qo'yadi: «... tarbiyani tug'ilgan kundan boshlamoq lozim ekan. Tarbiyani kim qilur? Qayda qilinur? degan savol keladur. Bu savolga "birinchi uy tarbiyasi - Bu ona vazifasidir. Ikkinci maktab va madrasa tarbiyasi - Bu ota, muallim, mudarris va xukumat vazifasidir, - degan javob bersak». Ko'rinish turibdiki, Avloniy bolaning mukammal tarbiyasi nafaqat oilaga, balki mакtab va jamoat tashkilotlariga ham bog`liqligini e`тироf etib, tarbiya masalasini umuminsoniy vazifalar darajasida talqin etgan.

Porso, inson uy tiklab,
olovga, oilasiga, xotin
va farzandlariga o‘rin
ajratib bersa, uyida
noz-ne’matlari
muhayyo bo‘lib, xotin
va farzandlari farovon
yashasa, uyida
e’tiqod, sobit olovi
alangali, boshqa
narsalari ham mo‘l-
ko‘l bo‘lsa, o‘sha
manzil muhtaramdir

*“Devonu
lug’otut
turk”*

O’g’lim, senga
meros qilib
eski xulq,
odobni
qoldiraman.
Agar, ilmli, aqlli
odamlarga
yo’liqsang,
ularga
yaqinlash,
ulardan
foydalан.

Inson jamiyatda
o‘z qarindosh-
urug‘lari bilan
birlashib olishga
majburdir, bundan
maqsad bir-birini
qo’llab-quvvatlash
hamda har bir
kishining ham
o‘zini, ham
boshqalarini
ta’minlash uchun
ishlarni bajarishdir

“Avesto”

“Minerologiya”

Tangri nazdida bandalarning eng yaxshisi o‘z ahli-ayoliga foydasi ko‘p tegadigan kishidir

18-hadis

34-hadis

38-hadis

44-hadis

*Farzandlaringizni izzat-ikrom qilish bilan
birga axloqodobini ham yaxshilangiz.*

18-hadis

34-hadis

38-hadis

44-hadis

Qachonki er o‘z xotiniga va xotin o‘z eriga qarashsa,
Tangri ham ularga rahmat nazari bilan qaraydi, bordi-yu
kaftini kaftiga qo‘ysa, barmoqlari orasidan gunohlari duv-
duv to‘kiladi.

18-hadis

34-hadis

38-hadis

44-hadis

Odamlar ichidan xotin kishiga nisbatan haqlirog‘i uning eridir. Erkak kishiga nisbatan odamlarning haqlirog‘i – bu uning onasidir

18-hadis

34-hadis

38-hadis

44-hadis

Juftini toping...

Porso, inson uy tiklab, olovga, oilasiga, xotin va farzandlariga o‘rin ajratib bersa, uyida noz-ne’matlari muhayyo bo‘lib, xotin va farzandlari farovon yashasa, uyida e’tiqod, sobit olovi alangali, boshqa narsalari ham mo‘lko‘l bo‘lsa, o’sha manzil muhtaramdir

“Minerologiya”

O‘g’lim, senga meros qilib eski xulq, odobni qoldiraman. Agar, ilmli, aqlli odamlarga yo’liqsang, ularga yaqinlash, ulardan foydalan.

“Devonu lug’otut turk”

Inson jamiyatda o‘z qarindosh-urug‘lari bilan birlashib olishga majburdir, bundan maqsad bir-birini qo’llab-quvvatlash hamda har bir kishining ham o‘zini, ham boshqalarini ta’minlash uchun ishlarni bajarishdir

“Avesto”

*E'tiboringiz
uchun raxmat*

